

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2015

Redaktion:

Anders Söderberg

Lisen Tamm

Rune Edberg

Magnus Källström

Johan Runer

Utgiven av Sigtuna museum

En björntand eller en bärsärk i Sigtuna?

Roger Wikell

Vid ett flertal tillfällen har författaren av dessa rader haft förmånen att delta i arkeologiska undersökningar i Sigtuna. Första gången var i kvarteret Trädgårdsmästaren 9 & 10, 1988-1990, då jag var med i den hektiska slutspurten av utgrävningen. Förutom att gräva fram stora strukturer som husgrunder och stadsgårdar gör man hela tiden fina fynd. Särskilt de vikinga- och tidigmedeltida lagren innehåller många vackra och exotiska ting (jfr Tesch 1990). Sigtuna var vid denna tid kungens stad. En nygrundad kristen stad som fungerade som en offensiv motpol gentemot det gamla hedniska Uppsala. I Sigtuna möttes de nykristna stormannaätterna i Svealand. Dessa var uppenbart rika av fyndmaterialet att döma. Flera fynd speglar också brytnings-skedet mellan hedendom och kristendom, och under hösten 1989 hittade jag just ett sådant fynd som ger flera infallsvinklar till hur dåtidens människor tänkte om makter och gudar.

Björntanden från kvarteret Trädgårdsmästaren

Tillsammans med Mats Pettersson undersökte vi några hus och en gränd i den östra delen av kvarteret Trädgårdsmästaren. Under sen vikingatid låg här hela fem stadsgårdar (Pettersson 1995, 2007, Wikström 2011). Medan de andra var upptagna med att upprätta planritningar över husgrunder bestående av syllstenar och lergolv, grävde jag ute i gränden för att denna skulle ligga i nivå med bebyggelsefasen vi just undersökte. Vi var nere i lager från 1000-talet. I gränderna har mycket skräp och avfall hamnat. Inte minst mängder av djurben från matlagning. Gränderna har fungerat som en soptipp. Med snabba och grunda drag med skårsleven rensade jag ner den mörkgrå jorden. Man följer försiktigt de olika kulturlagren. Plötsligt efter ett drag med skårsleven låg där en gyllengul björntand *in situ* – i sitt ursprungliga läge – där den en gång hamnat för närmare tusen år sedan. Mot den mörka bakgrunden blänkte tanden som guld, lätt fuktig som den var. Fynd som hastigt ser dagens ljus verkar ofta ovanligt fräscha just i fyndögonblicket, men snabbt falnar glöden då de torkar och oxiderar i luften. Tydligt syntes också att björntanden var genomborrad i ena änden. Uppenbart var den avsedd att bäras, kanske som halssmycke. Strax samlades, som brukligt är vid dylika tillfällen, alla arbetskamrater vid det nya finfyndet. Vi var imponerade av den kraft föremålet tycktes utstråla (*fig. 1*).

Men vad gjorde en björntand i det kristna Sigtuna? Björntänder ingår som bekant inte i den kyrkliga utrustningen. Tvärtom inger björntanden en klar hednisk känsla. Att smycka sig både för skönhet och i magiska syften med tänder och klor

Figur 1. Björntandsamulett från kvarteret Trädgårdsmästaren 9 & 10, fynd nr 22325. Amulett, som egentligen endast består av roten då själva tanden är avbruten, är 50 mm lång. Foto: Anders Söderberg/Sigtuna museum.

är ett allmänmänskligt fenomen som kan spåras tillbaka till stenåldern. Björntanden kan upplevas som en ”främmande fågel” för att låna ett uttryck av Sten Tesch (1989) som har forskat mycket om Sigtunas äldsta historia. Men fler fynd av såväl genom-borrade klor och tänder av rovdjur (björn, lo, varg/hund) från vikingatid har gjorts både i Sigtuna och annorstädes i Norden (Ros 1990:133, Wikström 2008:79, 162). I figur 2 redovisas flera fynd från Sigtuna. Mängden fynd tyder på att fenomenet med rovdjurklor inte är en tillfällighet utan de har, som vi strax ska se, en djup kulturhistorisk bakgrund. Fynden i Sigtuna är egentligen bland de sista i en lång tradition innan Kyrkan trängde undan dem. Klorna kan därmed ses som ”hedniska ekon” samt ”skuggor ur en annan verklighet” för att låna två läsvärda titlar om fornnordisk religion (Clunies Ross 1998, Hedeager 1997). Från äldre järnålder finns flera belägg från både Skandinavien och bland kontinentalgermaner (Schönfelder 1994:217f). Sedvänjan har även i liten skala fortsatt in under medeltid, men tycks ha en tyngdpunkt i yngre järnålder av det arkeologiska materialet att döma (Fuglesang 1989:22, Ölund & Kjellberg 2006:24, Fransson 2011:107). För en nutida betraktare är den hedniska bakgrunden uppenbar. Vi förknippar inte skogens rovdjur med den kristna liturgin. Särskilt efter reformationen i Nordeuropa är en strikt gränslinje dragen mellan vad som passar i kyrkan och vad som ska hållas utanför. Förmodligen var det snarlikt under sen vikingatid då det stod och vägde mellan två världsåskådningar. Striden om sinnena var hård.

Björntänder i arkeologi och mytologi

Vad säger då det arkeologiska materialet? I vilka andra sammanhang påträffar vi björntänder? När är björnen symboliskt viktig i det forntida samhället? Vi ska göra några nedslag i det understundom rika källmaterialet som består av fynd, fornnordiska (germanska) sagor/mytologi samt folklivsskildringar och myter från finskt och samiskt område. De olika folkgrupperna har stått i ett ömsesidigt förhållande, vilket Maths Bertell (2003:13f) har påpekat i sin avhandling ”*Tor och den nordiska åskan*”.

Nyligen har Ulf Fransson (2011:107f) i en artikel skrivit om en genomborrad björntand som påträffades i en gravhög vid Björkå, Överlänns socken, Ångermanland. Björkå gravfält och särskilt höggravfältet vid granngården Holm har givit mycket rika fynd som tyder på hög social status. Högen som var föremål för Franssons analys var komplext uppbyggd. I botten fanns en dubbel kammargrav, i fyllningen flera jordbegravningar samt en brandgrav. Samtliga begravna är könsbestämda till kvinnor vid osteologisk analys, och gravritualen med fynden tolkas i termer av en förväntad kvinnlig livscykel i ett bondesamhälle enligt Fransson (2011:114). Björntanden påträffades tillsammans med en liten flicka i åldern 4 till 8 år. Flickan låg i den undre kammargraven. Hela anläggningen dateras till mellersta vikingatid (900-tal). Franssons jämförande materialsamling är inte komplett som han själv säger, men han tycker sig se en tendens att *”djurtänder och klor ofta förekommer i gravar med barn och ungdomar”* (Fransson 2011:108). En liknande observation utifrån kontinentalgermanskt material har gjorts av Martin Schönfelder (1994:217) där björnamuletter i gravar finns hos personer: *”who were in need of special protection – especially young women and children”*. Fransson formulerar sig liknande utifrån förhållandet i England, där svinbetar synes ersätta björntänder/klor: *”I anglosaxiskt material förekommer svinbetar i kvinnogravar och hos yngre flickor. Samtidigt är svinet i norra Europa nära associerat med den manlige krigaren och förekommer på exempelvis vapen och hjälmbleck. Det har föreslagits att beten associerat med svinets aggressivitet, något som gett kraft till krigaren, men samtidigt uppfattats som ett skyddande föremål för kvinnor och flickor”* (Meaney 1981:133f, 269; citerad i Fransson 2011:109). Även klor från lodjur i Mälardalen och på Gotland uppvisar en klar övervikt för kvinnor. Emma Boman (2012:3) har osteologiskt analyserat materialet i 35 gravar, och resultatet visar att 27 gravar med lodjursklor var uppförda över kvinnor. I materialet återfinns gravar med hög social status, där särskilt de rika högarna vid Södra Husby i Trosa-Vagnhärad, Södermanland, sticker ut med sina guldföremål (Boman 2012:5).

I gravmaterial från romersk järnålder och folkvandringstid är det inte ovanligt med många björnklor. De döda har uppenbarligen lagts på björnfällar som en stark symbolisk handling i gravritualen (Bennet 1987:118). Närvaron av björnfällar har av Bo Petré (1980:10) tolkats som tecken på långväga skinn- och pälshandel, och skulle ytterst vara ett ekonomiskt fenomen i grunden. Mot denna tolkning vänder sig religionshistorikern Åke V Ström (1980:267f) i en polemisk replik. Ström ser klara kopplingar till *”Björnfällar och Oden-religion”* som hans genmäle är titulerat i tidskriften Fornvännen. Ström avser givetvis de berömda bärsärkarna (Simek 1996: 35, 338f, Nordberg 2003:237, Näsström 2006).

En av de mest kända gravarna med björnfäll är kammargraven i Högom, där en man med överdådigt rik utrustning höglades under folkvandringstid (Ramqvist 1992). Britt-Mari Näsström (2006:107ff, 120 med referenser) har utifrån fynden tolkat mannen som en bärsärk, och menar att dessa var personer med högt socialt anseende. Hövdingen i Högom hade i sin dräkt ett dolt mönster föreställande en enögd figur – Oden – och nio björnar. Innan vi går vidare med bärsärkar ska det också sägas att inte enbart män har förärats med björnfällar utan påfallande ofta även kvinnor. Ett exempel från Dragonbacken vid Barkarby, Järfälla socken, Uppland förtjänar att lyftas fram som ett lysande prov därpå. Överst på Dragonbackens krön

byggdes en hög på 300-talet. Här hade en äldre kvinna kremerats på en björnfäll. Vartefter tiden fortskred byggdes fler högar, varav ytterligare fem högar kastades upp över äldre kvinnor. Alla brända på björnfällar. Den översta högen innehöll flera offergåvor, som visar att folk långt senare haft ett speciellt förhållande till den första "Björnkvinna" (Bratt 2002:52f).

En parallell med lång kontinuitet av kvinnor på rovdjursfällar är Lunda gravfält på Lovö i Mälaren. På Lunda vilande dock kvinnorna på pälsar från lodjur. Hela sju "lokattskvinnor" är identifierade i materialet. Anmärkningsvärt är förhållandet där en grav med lokattskvinna överlagras av en annan grav med lokattskvinna. Tidskillnaden är 300 år mellan kvinnorna, och det synes som minnet av den första lodjurskvinnan har traderats över lång tid (Petré 2010:413). En gripande ögonblicksbild kommer från Lau på Gotland. I en grav vilade en kvinna och ett spädbarn samt klor från både björn och lo. Martin Rundkvist (2003:59) har tolkat dokumentationsmaterialet sålunda: kvinnan var insvept i björnfällen och spädbarnet i lodjurspälsen.

Bärsärkar

Bärsärkar känner de flesta till. Men begreppet stod långt ifrån den populära nidd bilden av en grupp oborstade galningar som vi så ofta möter. Tvärtom var det samhällets aristokrati och yttersta elit som var bärsärkar. En parallell grupp var de mindre kända Ulfhednarna. Språkhistoriskt betyder ordet bärsärk "kämpe klädd i björnskin" enligt Elof Hellquist (1922:78); som fortsätter "*jämför isländska personnamnet Bjarnhedinn, egentligen björnskinnsströja, och ulfhednar, [...] egentligen vargskinnströjor*". Orden hänser till olika grupper av krigare som genomgått krävande initiationsriter. Björn och varg var rovdjur som symboliskt ansågs stå Oden nära, och den som har fullföljt utbildningen och invigningsriterna blev en krigare försvuren åt Oden (Nordberg 2003:236, Mortimer 2011:168f). Initiationsriter består i regel av flera moment där den unge mannen isoleras från sitt tidigare liv, genomgår en symbolisk död och blir återfödd som krigare i ett djurs skepnad. Enligt fornnordiska sagor är det ideligen björn och varg som figurerar i dessa riter.

Händelserna utspelar sig långt bort i skogen, och inte sällan innebär det att den unge lärjungen i ett farligt uppdrag ska döda ett rovdjur, en fiende eller ett mytologiskt monster. Liksom i sagan om Sigurd Fafnesbane förtär man blodet och köttet av det fällda rovdjuret för att få del av dess kraft. Man blir vad man äter (Haggerty 2014:53f). Därefter kan man bli en av "*Krigarna i Odins sal*" (Nordberg 2003:85f, 213f) där fortsatt rituellt ätande av kött och fläsk och drickande av öl och mjöd var väsentliga inslag (Enright 1996:69, Drobin 1991, Nordberg 2003:177, Pollington 2010:32f). Just den starka grupptillhörigheten – i salen eller på skeppet – var en drivkraft och sammanhållande faktor. Även om varje kämpa var krigare med hjälteideal, dvs. förväntades utföra modiga och skickliga dåd på eget bevåg, höll dessa grupper hårt ihop i strid. De stod och föll till siste man och på runstenen i Sjörup, Skåne, lyder eftermälet för vapenbrodern Asbjörn Tokes son: "*Han flydde icke vid Uppsala, så länge han hade vapen*" (DR 279). En klassisk skildring av bärsärkar och ulfhednar möter vi i beskrivningen av slaget vid Hafrsfjord i Norge år 872. I Harald Hårfagers saga framgår hur krigarna agerar utifrån rovdjursidealet: "*Bärsärkar tjöto – kampen började – Ulfhednar vrälade och skakade vapnen*" (Olson 1919-26: kap. 18).

Figur 2. Andra amulettfynd från Sigtuna. 1) Kvarteret Kammakaren 1924, fir SF 314. 2) Kammakaren 1934, fir SF 1829:d. 3) Trädgårdsmästaren 9 & 10 1988-90, fir 7681. 4) S:ta Gertrud 3 1995, fir 151. 5) Guldet 6 1997, fir 1074. Tanden t.v. är 77 mm lång. Förutom dessa finns likartade fynd registrerade som björnklo, örnklo och en bävertand, samt flera rovdjurständer utan upphängningshål. Foto: Anders Söderberg/Sigtuna museum.

Krigaridealet genomsyrade samhället i en hård tid då ”rätt satt i spjutstångs ände”. Samhällets mentalitet återspeglas tydligt i de namn människorna bar. Namn som Hjördis och Sigrid kan i våra öron låta gulligt och det är inte svårt att föreställa sig två tanter på kafferep. Eller för all del två små barn i förskolan nu för tiden då gamla personnamn åter kommit till heders. Men ordagrant betyder Hjördis ”svärdsgudinnan” och Sigrid ”Segerskön (i strid)”, vilket ger en helt andra associationer. Namnen visar vilka ambitioner och förhoppningar man hade under forntiden. Den stora mängden runstenar från Svealand ger oss många exempel på vad folk hette under ”Sigtunatid”.

Lena Peterson (2007) från Uppsala universitet har sammanställt egennamnen i verket *Nordiskt runnamnslexikon*. Där framgår att vid sidan av Sven är de vanligaste mansnamnen Björn och Ulf, samt sammansättningar av dessa som Torbjörn och Grimulf. På runstenarna möter vi 202 belägg för Björn och 127 för Ulf. Vi får förmoda att detta har en äldre kulturhistorisk bakgrund som bottnar i en önskan om att vara en Odens krigare, snarare än ett plötsligt påkommet zoologiskt intresse. Noterbart är att inga kvinnor heter något på björn. Endast en kvinna associeras med ulven, nämligen Ulfhild i Vallentuna (U 215). För att understryka det ovan sagda möter vi på en runsten (Sö 307) från Igelsta, Östertälje, en person som till och med heter Ulfheden. Andemeningen kan ingen tagit miste på. Runstenen står nu på Torekällbergets friluftsmuseum i Södertälje (Snaedal 1990:32).

Finska och samiska fynd

Från finskt och samiskt område finns ett imponerande rikhaltigt material om förhållandet mellan människa och björn. Arkeologiska fynd från stenåldern avbildar björnar, äldre folklivsskildringar vittnar om björnkult, berättelser och myter som runosånger i Kalevala säger samma sak. Givetvis har det här påverkat den germanska befolkningen i Norden. Sannolikt har påverkan varit ömsesidig som i alla möten mellan människor och kulturgrupper. En närmast osannolik koppling finns mellan några strofer ur eposet Kalevala och vendeltida fynd (550 – 800 e Kr). Vapen och hjälmar pryds av olika stiliserade (rov-)djur. Spjutspetsar har en holk som skaftet sattes in i och detta låses med en spik eller nit som har gått rakt igenom både holk och skaft. Spikhuvudena har varit utformade som en björn etc. Sådana spjutspetsar har hittats

i Skandinavien, till exempel vid Vendel och Ed i Uppland, och i sydvästra Finland. Spjutholkarna är tidstypiska för vendeltid. När folklivsskildrare som Elias Lönnrot nedtecknade följande strofer på 1800-talet: *”En björn brummade vid spikhålet – En hund (ulv) låg på holken – En katt (lo) jamade i spikens väg”* (Kalevala 30:106, enl. ref. i Lamm & Rundkvist 2005; förf. kommentar i parentes) kan man bara instämma i Jan Peder Lamm och Martin Rundkvists (2005:108) uttalande: *”Karelska runosångare tycks ha traderat minnet av vendeltidens lansspetsar med djurfiguriner i åtminstone 1100 år”*. I sydvästra Finland finns fler föremål som ormöglespännen, ringsvärd och annat som har en klar koppling till samtida fynd i Skandinavien (Steuer 1992:210).

Just under vendeltid blir kulten av Oden synlig (Price & Mortimer 2014:519ff), och ett av de mest kända fynden är matriserna till pressbleck från Torslunda på Öland. Torslunda ligger för övrigt granne med byn Björnhovda. På dessa matriser ser man den enögde Oden samt bärsärkar och ulfhednar med vapen i olika initiationsriter (Nordberg 2003:236). Invigningsriter av bärsärkar och ulfhednar bör ha följt med i det kulturella utbytet över Östersjön (Haggerty 2014:53f), och det är inte osannolikt att följande uppteckning från 1600-talet är en återspeglning av ett sådant scenario. Att traditioner är sega har vi redan sett. Temat känns onekligen igen när biskop Rothovius år 1640 fördömer finska björnriter då *”men drank beer from a bear skull and growled like bears, believing this would bring them luck in hunting”* (Kivisalo 2008:270).

Ombud mellan människors värld och vildmarken

Från samma område i sydvästra Finland har vi också en speciell fyndkategori från sen vikingatid och tidig medeltid. Här har man hittat björntänder och klor gjutna i brons (Kivikoski 1965:22f). Det finns även riktiga tänder och klor men dessa bevaras dåligt i de sura moränjordarna i Finland. Fynden påminner starkt om björntänderna från Sigtuna och Björkä. I likhet med tandhängen som vi berört tidigare påträffas de finska också i samband med kvinnor. Påfallande ofta i mycket rikt utrustade gravar som tyder på att kvinnorna tillhörde det sociala toppskiktet i samhället (Kivisalo 2008:266). Likheten med björnkvinnorna på Dragonbacken i Barkarby är slående.

I Finland bars bronsklorna och -tänderna på klädedräkten. Ofta i bältet och väl synliga på framsidan av kroppen. Detta har tolkats i termer av fruktbarhet då bronshängena ingick i klädedräkten till kvinnor *”of childbearing age and were worn close to the genital area”* (Kivisalo 2008:268, Riikonen 2005:31f). Nu innebar detta inte att kvinnor och flickor var hjälplösa och behövde skydd. Tvärtom. De ansågs genom sin kvinnliga fruktbarhet stå i ett kosmologiskt förhållande med starka makter och med den andliga världen som, mytologiskt sett, styr tillvaron. De var nyckelpersoner över hus och hem, samtidigt som de hade en koppling till vildmarken utanför. Kvinnor var enligt Nora Kivisalo (2008:275 med referenser) ombud mellan människornas värld och den omgivande kraftfulla naturen/vildmarken och de vilda djuren.

Björnen var på ett mytologiskt plan rådgivare över världen utanför bondebygden och endast kvinnans ”heliga förmåga” kunde medla mellan dessa kraftfält. Björnkvinnor innehade därför hög status och var en nödvändig förutsättning för bondesamhällets fortbestånd och välstånd. Björnen och kvinnan stod i ett komplementärt förhållande, men tyvärr är det inte alls lika utförligt behandlat i saga och myt som de bullriga bärsärkarna. Mer forskning är önskvärd.

En björnkvinna som avsvurit sig sin roll?

Åter till Sigtuna. Hur hamnade björntanden i gränden? Är den tappad av en olyckshändelse? Har ett barn eller en ung kvinna burit hängsmycket? Är det en finsk kvinna? Eller har den tillhört en bärsärk? Det senare håller författaren för osannolikt. Eftersom de flesta fynd av björntänder är gjorda i barn- eller kvinnogravar är det troligt att en ung kvinna – en björnkvinna – har burit tandhänget från kvarteret Trädgårdsmästaren. Var det som så att hon som bar amuletten har blivit kristen och döpt i Sigtuna? Har hon då förkastat tandhänget och avsvurit sig vidare förbindelse med Björnen?

Att så har kunnat ske tyder fyndet av en guldarmring från kvarteret Trädgårdsmästaren i Sigtuna, vilken avsiktligt har förstörts och slängts bort. Ringar var en del av ritualen då eder svors. Ringen var ett kraftigt tecken på att trohet hade slutits. Att bryta detta måste också ske handfast genom att förstöra det tecken man hade på förbundet (Zachrisson 1998:107). Det är fullt tänkbart att hon som nyfrälst i Guds Sigtuna kastade bort björntanden i en mörk gränd. Förmodligen gick det inte an att bära ett dylikt smycke om man skulle ta emot dopet. Dopsärken kallades för vita väder enligt flera runstenar som U 896 från Håga, nu i Universitetsparken i Uppsala, och U 1036 vid Tensta kyrka, Uppland. Dopsärken står i bjärt kontrast till bärsärken och björnkulten.

Tack till David Huggins, Paul Mortimer, Andreas Nordberg, Björn Pettersson, Mats Pettersson och Anders Söderberg.

Referenser

- Bennett, A. 1987. *Graven – Religiös och social symbol. Strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalenområdet*. Stockholm.
- Bertell, M. 2003. *Tor och den nordiska åskan. Föreställningar kring världsaxeln*. Stockholm.
- Boman, E. 2012. *Gravlagda på lodjursfällor – en kvinnlig företeelse?* Stockholm.
- Bratt, P. 2002. *Gravfältet vid Dragonbacken. Slutundersökning av gravfält RAA 20 + 67 Kalvhälla, Järfälla socken och kommun, Uppland. Del 1 och 2*. Rapport Stockholms läns museum 2001:14. Stockholm.
- Clunies Ross, M. 1998. *Hedniska ekon. Myt och samhälle i fornnordisk litteratur*. Stockholm.
- Drobin, U. 1991. Mjödets och offersymboliken i fornnordisk religion. *Studier i religionshistoria tillägnade Åke Hultrantz professor emeritus den 1 juli 1986*. Bäckman m.fl. (red). Löbberöd.
- Enright, M. J. 1996. *Lady with a Mead Cup. Ritual, Prophecy and Lordship in the European Warband from La Tène to the Viking Age*. Portland.
- Fransson, U. 2011. Från tand till kammargrav. Om att vara barn, att bli stor och att dö i en hög. *Spåren av de små: Arkeologiska perspektiv på barn och barndom*. Fahlander, F. (red). Stockholm.
- Fuglesang, S. H. 1989. Viking and medieval amulets in Scandinavia. *Fornvännen* 84.
- Haggerty, J. 2014. *Initiation Rituals in Old Norse Texts and their Relationship to Finno-Karelian Bear Cult Rituals, a comparative approach*. Master's Thesis. Institute for Linguistics and Nordic Studies. Oslo.
- Hedeager, L. 1997. *Skuggor ur en annan verklighet. Fornnordiska myter*. Stockholm.
- Hellquist, E. 1922. *Svensk etymologisk ordbok*. Lund.
- Kivikoski, E. 1965. Magisches Fundgut aus finnischer Eisenzeit. *Suomen Museo* 72:2.
- Kivisalo, N. 2008. The Late Iron Age Bear-Tooth Pendants in Finland: Symbolic Mediators between Women, Bears, and Wilderness? *Temenos. Nordic Journal of Comparative Religion* Vol. 44 No. 2.

- Lamm, J. P. & Rundkvist, M. 2005. Björnen i Ägget. En vapengrav i Eds socken, Uppland och vendeltidens vapen med djurfiguriner. *Fornvännen* 100.
- Meaney, A. L. 1981. *Anglo-Saxon amulets and curing stones*. Oxford.
- Mortimer, P. 2011. *Woden's warriors. Warfare, Beliefs, Arms and Armour in Northern Europe during the 6 – 7th Centuries*. Anglo Saxon Books.
- Nordberg, A. 2003. *Krigarna i Odins sal. Dödsföreställningar och krigarkult i fornordisk religion*. Stockholm.
- Näsström, B-M. 2006. *Bärsärkar. Vikingatidens elitsoldater*. Stockholm.
- Olson, E. 1919-1926. *Snorre Sturlasson. Norges konungasagor*. Lund.
- Peterson, L. 2007. *Nordiskt runnamnslexikon*. Femte, reviderade utgåvan. Uppsala.
- Petré, B. 1980. Björnfallen i begravningsritualen – statusobjekt speglade regional skinnhandel? *Fornvännen* 75.
- Petré, B. 2010. *Arkeologiska undersökningar på fornlämning RAÄ 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Uppland*. Stockholm.
- Pettersson, B. 1995. Stratigraphic analysis and settlement stratigraphy in early Medieval Sigtuna. *Laborativ Arkeologi* 8.
- Pettersson, B. 2007. Kammakeriavfalllets spridning på en tidigmedeltida stadsgård i Sigtuna. *Situne Dei*.
- Pollington, S. 2010. *The Meadhall. The Feasting Tradition in Anglo-Saxon England*. Second edition. Hereward.
- Price, N. & Mortimer, P. 2014. An eye for Odin? Divine role-playing in the age of Sutton Hoo. *European Journal of Archaeology* 17 (3).
- Ramqvist, P. 1992. *Högom. The excavations 1949 – 1984. Högom part 1*. Umeå.
- Riikonen, J. 2005. Iron Age aprons from southwest Finland. And other cloths and pendants worn on the waist. *Rituals and relations. Studies on society and material culture of the Baltic Finns*. Mäntylä, S. (red). Helsinki.
- Ros, J. 1990. Förkristen tro. *Makt och människor i Kungens Sigtuna*. Tesch, S. (red). Sigtuna.
- Rundkvist, M. 2003. *Barshalder 2. Studies of late Iron Age Gotland*. Stockholm.
- Schönfelder, M. 1994. Bear-claws in Germanic graves. *Oxford Journal of Archaeology* 13 (2).
- Simek, R. 1996. *Dictionary of Northern Mythology*. Suffolk.
- Snaedal, T. 1990. *Från Järnatullen till Gårdarike. En bok om Södertäljetraktens runinskrifter. Södertälje*.
- Steuer, H. 1992. Interpretationsmöglichkeiten archäologischer Quellen zum Gefolgschaftsproblem. *Beiträge zum Verständnis der Germania des Tacitus: Bericht über die Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Nord- und Mitteleuropas im Jahre 1986 und 1987*. Neumann, G. (red). Göttingen.
- Ström, Å. V. 1980. Björnfallar och Oden-religion. *Fornvännen* 75.
- Tesch, S. 1989. Sigtuna – anlagd stad. Kulturmiljövård. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Tesch, S. (red). 1990. *Makt och människor i Kungens Sigtuna*. Sigtuna.
- Wikström, A. (red). 2008. *På väg mot Paradiset – arkeologisk undersökning i kv. Humlegården 3 i Sigtuna 2006*. Sigtuna.
- Wikström, A. (red). 2011. *Fem stadsgårdar. Arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–90*. Sigtuna.
- Zachrisson, T. 1998. *Gård, gräns, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidig medeltid i Uppland och Gästrikland*. Stockholm.
- Ölund, A. & Kjellberg, J. 2006. *Kvarteret Snickaren. Bebyggelse och odling vid Enköpings strand. Raä 26, Centrum 6:8, Enköpings stad, Uppland. Arkeologisk slutundersökning. Upplandsmuseet rapport 2006:24*. Uppsala.

Summary

Why do we find late Viking Age pendants made from the claws and teeth of animals of prey (bear, wolf, etc.) in Sigtuna – an early centre of Christianity in Sweden? These items do not belong within a Christian culture, but have instead a rich pagan background. One might assume that the Church would have banned such pagan symbols. The tradition of making pendants out of animal teeth and claws was deeply rooted and widespread in Northern Europe during the Iron Age. The animals chosen were symbols of strength and protection, and it was important to placate the supernatural powers they represented.